

цей факт і розвивати свою пам'яткоохоронну галузь, не озираючись ні на кого. Звісно, що деякі аспекти і моменти зі збереження пам'яток можна запозичувати в інших країн, але з урахуванням своїх українських історичних та ментальних особливостей.

ВНЕСОК КИЇВСЬКОГО ЗАВОДУ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА «ФІЛЬВЕРТ І ДЄДИНА» В РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО АГРАРНОГО МАШИНОБУДУВАННЯ НА РУБЕЖІ ХІХ – ХХ СТ.

Хоменко Є.В.

Наприкінці ХІХ ст. в українських губерніях Російської імперії спостерігалось стрімке зростання обсягів сільськогосподарського виробництва, що було зумовлено низкою сприятливих цьому попередньо відбутих процесів. Так, пройшов свій пік переселенський рух на Південь України, до середини ХІХ ст. здебільшого пов'язаний із заселенням цих земель іноземними колоністами та кріпаками з центральних регіонів Росії, а з відміною кріпацтва – малоземельними селянами північноукраїнських територій. Тобто, до кінця ХІХ ст. процес облаштування основної маси сільських переселенців на південноукраїнських землях увійшов у стале русло, що, зважаючи на великий обсяг освоєваних сільгоспугідь, привело до переходу ними від використання екстенсивних маломеханізованих агротехнологій до впровадження інтенсивних способів ведення сільськогосподарства, базованих на широкому застосуванні засобів механізації аграрної праці. У свою чергу, до впровадження інтенсивних агротехнологій у цей час активно вдалися й плантатори цукрових буряків у зонах «традиційного» землеробства України, що було пов'язано із стрімким зростанням регіонального цукровиробництва. Таким чином, на рубежі ХІХ–ХХ ст. в Україні темпи розгортання процесу механізації сільськогосподарської праці значно пришвидшилися, що й зумовило зростання її продуктивності, але, з іншого боку, затребувало адекватного насичення внутрішнього ринку потрібними споживачам сільськогосподарськими машинами.

З огляду на вказану ситуацію, на великій кількості українських машинобудівних підприємств з числа тих, що займалися цією діяльністю до початку інтенсифікації у вітчизняному землеробстві процесу механізації сільськогосподарської праці, ще в 1870-х роках було ініційовано спеціалізацію саме на аграрному машинобудуванні. Не став виключенням й заснований у 1862 р. на Шулявській околиці Києва машинобудівний завод інженера Ф.І. Доната, первинною спеціалізацією якого було виробництво комплектуючих для артилерійських систем [1, с.377]. Однак

уже з кінця 1870-х років у номенклатурі підприємства фігурує обладнання цукрових заводів, регіональна потреба в якому різко зросла як через їх активне будівництво по завершенню в середині 1870-х років галузевої кризи, так і з-за переходу цукровиробників з вогняного на паровий спосіб виготовлення цукру, а звідти – необхідності зміни устаткування [2, с.360]. Проте до кінця 1880-х років даний бум вщухнув, і цукрові заводи почали все більше вимагати від вітчизняних виробників профільного обладнання нового сучасного устаткування, але ті не могли їм такого запропонувати в потрібних обсягах, оскільки випускали лише копії застарілого зарубіжного, внаслідок відсутності в них кваліфікованого персоналу, здатного розробляти власні новітні моделі, а також браку якісного матеріалу для масштабного копіювання більш вибагливих до нього нових іноземних моделей. У результаті, фінансовий стан підприємств, які не змогли подолати вказані вади, став погіршуватися, а в числі їх до 1895 р. опинився й машинобудівний завод Доната, попри те, що з 1890 р. його було розпайовано між кількома залученими інвесторами шляхом утворення Товариства на довірі (ТНД) «Липковський, Донат і К^о», і що дозволило розширити номенклатуру виробів, включивши до неї обладнання млинів [3, с.408].

Однак оскільки виробництво аграрної техніки є не єдиним шляхом поповнення парку засобів механізації відповідної праці, по мірі зростання попиту на неї на українських землях почала збільшуватися кількість торговельних організацій з продажу імпортних машин. Однією з них стало засноване в 1895 р. Австро-Угорськими підданими чеського походження Франтішеком Дединою та Вацлавом Фільвертом однойменне Акціонерне товариство (АТ) «Фільверт і Дедина», розташоване в Києві по вулиці Хрещатик, 31. Дане Товариство реалізовувало різноманітну сільськогосподарську техніку, але найбільш успішними були в нього продажі молотарок, у першу чергу через те, що складність конструкцій та ресурсоемісність у виготовленні робили проблематичним їх виробництво для переважної кількості українських сільгоспмашинобудівних підприємств. Тому щорічно зростаюча потреба українських аграріїв в молотарках на кінець XIX ст. у багато разів перевищувала можливості вітчизняного сільгоспмашинобудування щодо їх виробництва, чим і користувалися чисельні імпортери такої техніки. Проте слід зауважити, що АТ «Фільверт і Дедина» у Російській імперії було офіційним представником Королівсько-Угорського Урядового машинобудівного заводу в Будапешті, чотирифутова парова молотарка якого на проведених у 1896 р. на Бутирському хуторі Землеробської школи Імператорського Московського товариства сільського господарства виставці-випробуваннях була визнана найкращою за показниками якості та надійності, утім середньою серед інших конструкційних аналогів за рештою споживчих показників

[4, с.93,146-147]. Отже, дана молотарка на кінець ХІХ ст. за співвідношенням ціна-якість мала один з найкращих у Російській імперії показник серед усіх імпортованих молотарок, що давала АТ «Фільверт і Дедина» стійкий прогресуючий дохід від її продажів.

Одночасно безперервному покращенню фінансового стану АТ «Фільверт і Дедина» відбувалося його таке ж безперервне погіршення в ТНД «Липковский, Донат і К^о», на території машинобудівного заводу якого містився торгівельний склад першого. Тому не дивно, що впродовж 1898 р. цей завод був викуплений АТ «Фільверт і Дедина», керівництво якого будучи добре обізнаним на потребах регіонального та загальнодержавного ринків сільськогосподарських машин, а також на виробничих можливостях придбаного підприємства, визначило його спеціалізацію [5, с.1011]. Так, з огляду на неспроможність заводу освоїти виготовлення молотарок сучасних конструкцій, які за показником співвідношення ціни та якості не поступалися б тим, якими вже торгувало Товариство, на підприємстві було вирішено випускати більш прості у виготовленні машини – сівалки. Але на внутрішньому ринку Російської імперії була присутня велика номенклатура цієї техніки, а її українські виробники випускали значні обсяги сівалок, що створювало достатньо напружену конкурентну атмосферу, поза тим у найбільш доступному основним споживачам ціновому діапазоні пропонувалися здебільшого морально застарілі конструкції, нерідко навіть кустарного виробництва. Тобто, ніша технічно відповідних сучасним науковим досягненням, але фінансово доступних широкому колу користувачів посівних машин залишалася незайнятою, але й вітчизняних виробників таких машин не було, а їх імпорт, з-за протекціоністської у даному питанні політики уряду, нівелював момент цінової доступності.

Зважаючи на наведене, а також на регіональну специфіку сільськогосподарства, де широко практикувалося вирощування цукрових буряків з відповідними нюансами агротехнологій, на заводі АТ «Фільверт і Дедина» було ухвалено рішення приступити до постановки на виробництво комбінованих рядкових сівалок (з одночасними висівом та внесенням добрив). Проте оптимальних, з точки зору комерційної привабливості, моделей таких зарубіжних сівалок для їх копіювання не існувало, що привело до необхідності створення власної конструкції, хоч і на основі іноземних прототипів. Для здійснення керівництвом всім комплексом необхідних підготовчих робіт та безпосередньо проектування сівалки на завод на посаду директора був запрошений, також Австро-Угорський підданий чеського походження, інженер Л. Веска, за ініціативою якого на період розробки нової сівалки, для збереження заводського виробничого потенціалу, на підприємстві було запроваджено виготовлення ще менш ресурсоємних, але достатньо затребуваних на місцевому ринку сільгосп-

машин та знаряддя – борон [5, с.1011]. Тим часом, на заводі шляхом аналізу конструкцій зарубіжних рядкових сівалок комбінованого висіву було відібрано найбільш вдалі застосовані в них технічні рішення, які будучи відтвореними та зібраними в одне ціле дозволили створити дуже функціональну сівалку такого типу, проте й занадто важку та кошторисну у виготовленні. Тоді на підприємстві переглянули загальну концепцію побудови сівалки, у результаті чого всюди, де тільки малася можливість, дерев'яні, литі та ковані деталі були замінені на штамповані з листової сталі [6, с.140]. Унаслідок впровадження такої зміни заводу АТ «Фільверт і Дедина» до 1904 р. вдалося вперше в Європі створити комбіновану рядкову сівалку, яка за своїми вагою та ціною не набагато перевищувала звичайні рядкові сівалки аналогічної ширини висіву, що привело до укладання умов для повного витискання з внутрішнього ринку Російської імперії такого ж роду зарубіжної продукції [7, с.51].

Надзвичайні споживчі характеристики комбінованих рядкових сівалок конструкції АТ «Фільверт і Дедина» та їх висока технологічність (а отже низька собівартість) сприяли тому, що вже з 1905 р. відповідне виробництво почали освоювати сільгоспмашинобудівні підприємства: Менцеля в Білій Церкві, Гельферіх-Саде в Харкові та Ельворті Єлисаветграді. З 1906 р. попит на ці сівалки почав перевищувати виробничі потужності машинобудівного заводу АТ «Фільверт і Дедина», а в 1907 р. ним було розпочато їх експорт у кількості 46 штук, і до 1909 р. таких сівалок від усіх згаданих тут виробників разом було експортовано в кількості 650 штук, що для того часу було достатньо великим показником [6, с.140]. Однак, безумовно, рядковими комбінованими сівалками конструкції АТ «Фільверт і Дедина» у першу чергу задовольнялися потреби внутрішніх споживачів, що дозволило вітчизняним прогресивним аграріям (особливо бурякоцукрового напрямку діяльності) на кілька років випередити Західну Європу у масовому втіленні відповідної агротехнології.

Література

1. Орлов П.А., Будагов С.Г. Указатель фабрик и заводов Европейской России: материалы для фабрично-заводской статистики. С.-Петербург: Типогр. В. Киришаума, 1894. 827с.
2. Орлов П. А. Указатель фабрик и заводов Европейской России с Царством Польским и Великим княжеством Финляндским. С.-Петербург: Типогр. братьев Пантелеевых, 1881. IX л, 753 с.
3. Суворин А.С. Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации: Торгово-промышленный адрес-календарь в 2-х Т.: Т.1. С.-Петербург: Типогр. Бр.Пантелеевых и Типогр. И.Н. Кушнарева, 1895. 2319 с.

4. Отчет о второй очередной выставке сельскохозяйственных машин и орудий, бывшей в 1896 году с 10 июля по 18 августа на Бутырском хуторе Земледельческой школы Императорского Московского общества сельского хозяйства / под. ред. А.П. Перепелкина. Москва: ИМОСХ, 1897. 150 с.

5. Список фабрик и заводов России за 1910 год: по офиц. данным фабричного, податного и горного надзора / Министерство торговли и промышленности. Москва-С.Петербург-Варшава: Торговый Дом Л. и Э.Метцль и К^о, 1910. СССIV л. 1090 с.

6. Арцыбашев Д.Д. Очерк распространения сельскохозяйственных машин и орудий в России. *Ежегодник Главного управления землеустройства и земледелия по Департаменту земледелия и Лесному департаменту за 1907 г.* С.-Петербург: Типогр. В.Ф. Киришбаума, 1908. С. 131–160 с.

7. Кафенгауз Л.Б. Развитие русского сельскохозяйственного машиностроения (к вопросу о пошлинах на сельскохозяйственные машины). Харьков: Типо.-литогр. Ю.М. Беркмана, 1910. 60 с.

ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СУДНОБУДІВНИК

Цюпа А.М., Новікова-Вигран О.С.

Олександр Борисович Байбаков (1907 – 1976) – український інженер – суднобудівник, головний конструктор та керівник ЦКБ суднобудівного заводу, Лауреат двох Державних премій, нагороджений трьома орденами, почесний член Науково-технічного товариства України (фото 1).

Рис. 1. О.Б. Байбаков

Олександр Борисович Байбаков народився 12 вересня 1907 року у м. Сквирі Київської області, в родині юриста. Після закінчення у 1924р. електропромшколи працював на різних роботах, зокрема, з 1925р. на Київському заводі «Більшовик». У 1928р. , обійнявши посаду конструктора, перейшов, на Київський завод «Ленінська кузня» /надалі «Л.К.»/ (сучасна назва «Кузня на Рибальському»), після створення там, за розпоряджен-

